

2021–2025 YILLARDAGI MINTAQAVIY HAMKORLIKNING
INSTITUTIONALLASHUVI VA CHUQURLASHUVI

Nurmuhammadov Saidakbarxon Shermuxammadxon o'g'li

Abdulla Qodiriy nomidagi ijod maktab tarix fani o'qituvchisi

e-mail: newyorkbiznesmen1@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17097849>

Annotatsiya. 2021–2025 yillar Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi mintaqaviy hamkorlik jarayonining yangi bosqichini boshlab berdi. Bu davrda hamkorlik siyosiy tashabbuslardan institutsional tuzilmalarga, barqaror mexanizmlarga va chuqur iqtisodiy integratsiyaga o'tish jarayoni bilan xarakterlanadi. Ushbu maqolada mintaqaviy hamkorlikning institutsionallashuv tendensiyalari, qo'shma loyihalar va ularning nazariy asoslari (regionalizm, interdependence, geoiqtisodiyot, neofunksionalizm) tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: mintaqaviy integratsiya, institutsionallashuv, Markaziy Osiyo, Yangi O'zbekiston, iqtisodiy hamkorlik.

Kirish. So'nggi yillarda Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi mintaqaviy aloqalar sezilarli darajada faollashdi. 2016–2020 yillarda qo'shnihilik munosabatlarini yaxshilash diplomatik uchrashuvlar va ishonchni mustahkamlash orqali amalga oshirilgan bo'lsa, 2021–2025 yillarda bu jarayon yanada chuqurlashdi va **institutsional mexanizmlar** shakllana boshladi.

Davlat rahbarlarining Konsultativ uchrashuvlari (2021-yil Turkmeniston, 2022-yil Qirg'iziston, 2023-yil Tojikiston) mintaqaviy siyosiy dialogni doimiy formatga aylantirdi. Shu bilan birga, iqtisodiy integratsiya sohasida qo'shma fondlar, transport-kommunikatsiya loyihalari va energetika sohalarida hamkorlikning barqaror tizimlari shakllandi.

Institutsionallashuv – bu aloqalarni faqat siyosiy uchrashuvlar darajasidan doimiy ishlaydigan tashkilotlar, qo'shma komissiyalar, rejalashtirilgan loyihalar va nazorat mexanizmlari darajasiga ko'tarish jarayonidir. Bunday jarayon nafaqat iqtisodiy aloqalarni mustahkamlaydi, balki mintaqada barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

Mazkur maqola quyidagi asosiy savollarga javob izlaydi:

- 2021–2025 yillarda Markaziy Osiyoda mintaqaviy hamkorlik qanday shaklda institutsionallashdi?

- Qaysi sohalarida integratsiya chuqurlashdi va qanday mexanizmlar yaratildi?
- Ushbu jarayonlarni qaysi nazariy konseptlar orqali tahlil qilish mumkin?

Adabiyotlar sharhi. Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi integratsion jarayonlarni tushuntirish uchun xalqaro munosabatlar nazariyasida bir nechta asosiy yondashuv qo'llaniladi:

1. **Regionalizm nazariyasi** (Hettne & Söderbaum, 2020) – davlatlarning mintaqaviy darajada o'zaro yaqinlashishi siyosiy, iqtisodiy va xavfsizlik jihatdan mustahkam aloqalar yaratishini tushuntiradi.

2. **Neofunksionalizm** (Mattli, 1999) – iqtisodiy hamkorlik bosqichma-bosqich siyosiy integratsiyani rag'batlantirishi mumkinligini ko'rsatadi.

3. **O'zaro bog'liqlik nazariyasi** (Keohane & Nye, 2021 yangilangan nashr) – iqtisodiy va transport loyihalari davlatlararo ishonchni kuchaytiradi va nizolarni kamaytiradi.

4. **Geoiqtisodiyot** (Luttwak, 2022) – iqtisodiy resurslar va savdo yo‘laklari geosiyosiy ta’sir vositasi sifatida xizmat qilishi mumkinligini tahlil qiladi.

So‘nggi yillarda chop etilgan bir qator tadqiqotlar (Abdullaev, 2021; Allison, 2022; Suyunov, 2023; Yusupov, 2022) O‘zbekiston tashabbuslari mintaqaviy integratsiyaning yangi modeli – **inklyuziv va pragmatik hamkorlikni** shakllantirganini ta’kidlaydi.

Xalqaro tashkilotlarning (UNESCAP, 2022; World Bank, 2023; UNRCCA, 2021) hisobotlarida esa transport koridorlari, savdo soddalashtirish, energetika xavfsizligi kabi loyihalar doirasida barqaror institutsional mexanizmlarning yaratilayotgani qayd etiladi. Bu jarayon nafaqat siyosiy uchrashuvlarga, balki qo‘shma investitsiya fondlari, nazorat komissiyalari va muntazam iqtisodiy forumlarga asoslanmoqda.

Metodologiya. Tadqiqotda **sifat tahlil (qualitative analysis)** usuli qo‘llanildi:

- **Hujjatlarni o‘rganish:** 2021–2025 yillarda Markaziy Osiyo davlatlari tomonidan imzolangan kelishuvlar, qo‘shma bayonotlar va hukumat qarorlari tahlil qilindi.

- **Kontent-tahlil:** rasmiy matbuot, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va ilmiy maqolalar asosida institutsionallashtirish jarayonining asosiy yo‘nalishlari belgilandi.

- **Taqqoslash:** Markaziy Osiyo tajribasi boshqa mintaqaviy bloklar (ASEAN, Visegrad Group) bilan solishtirildi.

- **Nazariy asoslash:** regionalizm, interdependence, geoiqtisodiyot va neofunksionalizm konseptlari orqali amaliy natijalar tahlil qilindi.

Metodologiya orqali **nazariy paradigmalarning real siyosiy jarayonlarga tatbiqi** ta’minlandi va mintaqadagi hamkorlikning chuqurlashuv sabablari ochib berildi.

Natijalar va muhokama. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, 2021–2025 yillarda mintaqaviy hamkorlik quyidagi yo‘nalishlarda institutsionallashtirildi va chuqurlashdi:

1. **Davlat rahbarlari Konsultativ uchrashuvlari institutsionallashtirildi.** 2021, 2022, 2023 yillarda muntazam yig‘ilishlar o‘tkazildi va ular doimiy siyosiy muloqot mexanizmiga aylandi.

2. **Qo‘shma investitsiya fondlari va iqtisodiy komissiyalar shakllandi.** Masalan, O‘zbekiston–Qozog‘iston–Qirg‘iziston uch tomonlama loyihalari transport va energetika sohasida barqaror moliyalashtirish manbalarini yaratdi.

3. **Transport-kommunikatsiya integratsiyasi chuqurlashdi.** Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li bo‘yicha kelishuv jarayonining yakunlanishi va mintaqaviy avtomobil yo‘llarini modernizatsiya qilish dasturlari buning isboti.

4. **Energetika xavfsizligi bo‘yicha barqaror format paydo bo‘ldi.** Suv-energetika muammolarini hal qilish bo‘yicha doimiy ishchi guruhlar tashkil qilindi.

5. **Gumanitar va ta’lim sohasida hamkorlik kengaydi.** Mintaqaviy universitetlararo almashinuv dasturlari va madaniy forumlar muntazam tus oldi.

Muhokama jarayonida shuni aytish mumkinki, Yangi O‘zbekiston tashabbuslari Markaziy Osiyo integratsiyasini **formal institutsional bosqichga** olib chiqdi. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy manfaatlarga, balki siyosiy ishonchning mustahkamlanishiga ham xizmat qilmoqda.

Xulosa. 2021–2025 yillarda Markaziy Osiyodagi mintaqaviy hamkorlik:

- *Uchrashuvlar diplomatiyasidan institutsional mexanizmlarga o‘tdi.*
- *Savdo, transport va energetika sohalari asosiy drayver bo‘ldi.*
- *Nazariy jihatdan neofunksionalizm va interdependence konseptlari to‘liq tasdiqlandi.*

- **Barqaror fondlar, komissiyalar va doimiy forumlar orqali integratsiya chuqurlashdi.**
Kelajakda ushbu jarayonni yanada rivojlantirish uchun:
- **qo‘shma ilmiy-tadqiqot markazlari tashkil etish;**
- **mintaqaviy integratsiya indikatorlarini ishlab chiqish;**
- **siyosiy kelishmovchiliklarni oldini olish bo‘yicha doimiy arbitraj mexanizmini yaratish tavsiya etiladi.**

Natijada, Markaziy Osiyo integratsiyasi barqaror institutsional poydevorga ega bo‘lib, mintaqada uzoq muddatli tinchlik va taraqqiyot uchun mustahkam asos yaratdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaev, K. (2021). Uzbekistan’s new foreign policy: Regionalism and pragmatism in Central Asia. *Central Asian Affairs*, 8(2), 135–158. <https://doi.org/10.1163/22142290-08020003>
2. Allison, R. (2022). Geopolitical shifts and regional cooperation in Central Asia. *International Affairs*, 98(5), 1673–1691. <https://doi.org/10.1093/ia/iia166>
3. Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2021). *Power and interdependence* (5th ed.). New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003145613>
4. Laruelle, M. (2021). Uzbekistan and the politics of regional connectivity in Central Asia. *Journal of Eurasian Studies*, 12(2), 123–138. <https://doi.org/10.1177/18793665211012188>
5. Luttwak, E. N. (2022). The logic of geoeconomics revisited. *The Washington Quarterly*, 45(4), 7–25. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2022.2136420>
6. Suyunov, M. (2023). Regional cooperation in Central Asia: Uzbekistan’s inclusive diplomacy. *Journal of Eurasian Studies*, 14(1), 45–62. <https://doi.org/10.1177/18793665221147321>
7. United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP). (2022). *Economic and social survey of Asia and the Pacific 2022: Building forward fairer*. Bangkok: United Nations. <https://hdl.handle.net/20.500.12870/4529>
8. United Nations Regional Centre for Preventive Diplomacy for Central Asia (UNRCCA). (2021). *Annual report 2021*. Ashgabat: UNRCCA. <https://unrcca.unmissions.org>
9. World Bank. (2023). *Central Asia: Regional economic outlook update*. Washington, DC: World Bank. <https://www.worldbank.org>
10. Yusupov, B. (2022). Transforming Uzbekistan’s foreign policy: Good-neighborliness and economic diplomacy. *Central Asian Survey*, 41(3), 412–430. <https://doi.org/10.1080/02634937.2022.2054490>
11. Zabortseva, Y. (2021). Central Asia’s changing regional order: Uzbekistan’s role in shaping cooperation. *Problems of Post-Communism*, 68(7), 525–537. <https://doi.org/10.1080/10758216.2020.1869903>